

Cuprins

CUVÂNT-ÎNAINTE	5
CAPITOLUL I	
ASPECTE INTRODUCTIVE, SCURT ISTORIC, NOȚIUNE	7
CAPITOLUL II	
PRINCIPII DE BAZĂ ȘI TRĂSĂTURI CARACTERISTICE ALE PROTECȚIEI INTERNAȚIONALE A DREPTURILOR OMULUI	12
§1. Principii de bază	12
1.1. Limitarea autorității jurisdicției naționale exclusive	12
1.2. Epuizarea căilor de recurs intern	12
1.3. Caracterul prioritar al drepturilor	13
1.4. Efectivitatea normei convenționale de protecție a drepturilor omului.....	14
1.5. Caracterul de drept cutumiar al drepturilor omului	14
§2. Trăsături caracteristice.....	15
2.1. Universalitatea drepturilor omului.....	15
2.2. Caracterul obiectiv al drepturilor omului	17
2.3. Caracterul evolutiv	18
2.4. Abandonarea prerogativelor naționale exclusive prin consacrarea și garantarea internațională a drepturilor omului	20
2.5. Subsidiaritatea protecției internaționale a drepturilor omului față de protecția realizată la nivel național	20
2.6. Aplicabilitatea directă a normelor internaționale privind drepturile omului în dreptul intern	21
2.7. Superioritatea dreptului internațional al drepturilor omului față de normele interne	22
2.8. Individul – subiect al dreptului internațional al drepturilor omului.....	23
CAPITOLUL III	
IZVOARELE DREPTULUI INTERNAȚIONAL AL DREPTURILOR OMULUI.....	24
§1. Concept, clasificare	24
§2. Izvoare internaționale convenționale în materia drepturilor omului	25
2.1. Noțiune, clasificări.....	25
2.2. Tratatate internaționale cu vocație universală	26
2.3. Tratatate internaționale cu vocație regională.....	30
2.3.1. Izvoare convenționale europene	30
2.3.2. Izvoare convenționale în sistemul interamerican	36
2.3.3. Izvoare convenționale în sistemul african	38
2.3.4. Izvoare convenționale în lumea arabo-islamică	38

2.3.5. Izvoare convenționale în spațiul Comunității Statelor independente (CSI)	40
§3. Izvoare internaționale cutumiare în materia drepturilor omului	40
§4. Principiile dreptului internațional	41
§5. Izvoare internaționale jurisprudențiale în materia drepturilor omului	43
§6. Izvoare internaționale doctrinare în materia drepturilor omului	44
 CAPITOLUL IV	
SUBIECTELE DREPTULUI INTERNAȚIONAL AL DREPTURILOR OMULUI	45
§1. Considerații introductive	45
§2. Statul – subiect al dreptului internațional al drepturilor omului	46
§3. Individul – subiect al dreptului internațional al drepturilor omului	48
§4. Organizația internațională interguvernamentală – subiect intermediar al dreptului internațional al drepturilor omului	51
 CAPITOLUL V	
CLASIFICAREA DREPTURILOR OMULUI PROTEJATE ÎN DREPTUL INTERNAȚIONAL	56
§1. Tipuri de clasificări	56
§2. Drepturile civile și politice	58
2.1. Drepturi civile	58
2.2. Drepturi politice	67
§3. Drepturile economice, sociale și culturale	75
§4. Generația a treia de drepturi sau „drepturile de solidaritate”	80
§5. Generația a patra de drepturi fundamentale ale omului	84
 CAPITOLUL VI	
MECANISME INSTITUȚIONALE INTERNAȚIONALE DE PROTECȚIE A DREPTURILOR OMULUI	86
§1. Mecanismul instituțional al Organizației Națiunilor Unite	86
§2. Mecanismul instituțional interamerican	90
§3. Mecanismul instituțional african	91
 CAPITOLUL VII	
ADERAREA UNIUNII EUROPENE LA CONVENȚIA EUROPEANĂ A DREPTURILOR OMULUI	93
§1. Introducere	93
§2. De ce aderarea UE la Convenție ?	94
§3. Obiecții politice și juridice privind aderarea	95
§4. Origine și istoric	95
§5. Fundamentul juridic pentru aderarea Uniunii Europene la Convenția Europeană a Drepturilor Omului	97
§6. Negocierile de aderare din perioada 2010-2013	98
§7. Avizul Curții de Justiție a Uniunii Europene	100

§8. Reluarea negocierilor și proiectul revizuit privind instrumentele de aderare (2020-2023)	101
§9. Chestiunea restantă – Coșul 4: Actele Uniunii Europene în domeniul Politicii Externe și de Securitate Comune (PESC).....	106
§10. Poziția și rolul APCE privind aderarea UE la Convenția Europeană a Drepturilor Omului	108
§11. Concluzii.....	109
 ANEXE.....	 113
 BIBLIOGRAFIE.....	 257

CAPITOLUL I

ASPECTE INTRODUCTIVE, SCURT ISTORIC, NOȚIUNE

Drepturile și libertățile fundamentale ale omului constituie unul dintre pilierii esențiali ai societăților democratice. Democrația nu există decât dacă practică recunoașterea, aplicarea și respectarea drepturilor omului. Drepturile și libertățile fundamentale reprezintă patrimoniul juridic comun al umanității, pentru că ele se referă la valori universal recunoscute în relațiile internaționale.

Ideea că individul, ca ființă umană, are drepturi imanente, deci intrinseci acestei calități, are origini îndepărtate. Sunt autori care consideră că grija pentru protecția drepturilor omului își are originea în instituțiile Greciei antice. S-a susținut că istoria drepturilor omului se confundă chiar cu istoria omenirii, că a fost determinată de întreaga evoluție a gândirii și aplicării ei practice. Potrivit altor opinii, originile drepturilor omului nu pot fi situate în timp decât dacă se are în vedere condiția fundamentală a lor, respectiv apariția ideilor de libertate și egalitate. Aspirațiile profunde pentru libertate și egalitate și-au găsit exprimarea în formulările realizate de marile spirite care au intuit că binele fiecăruia nu se poate materializa decât în forma binelui social, adică respectarea binelui altuia¹.

Antichitatea a fost marcată de viziuni filosofice care au avut în centrul preocupării lor omul. Protagoras², Aristotel³, Platon⁴, filosofii stoici Zenon sau Seneca⁵ au dat expresie, în formule diferite, viziunii referitoare la om ca ființă socială, înzestrată cu prerogative drepturi și libertăți individuale. La rândul său, Roma în perioada antică recunoștea drepturile cetățenilor romani de a participa la viața publică pe aceeași linie cu cei din Grecia antică.

În evoluția societății umane, Creștinismul a determinat o revoluție profundă în gândire și în comportamentul oamenilor, a schimbat fundamental societatea omenească. Viziunea creștină a înălțat dragostea pentru Dumnezeu și pentru oameni la rangul de reper central: „Să iubești pe aproapele tău ca pe tine însuși”⁶. Ființa umană, concepută după chipul și asemănarea cu Dumnezeu, este situată în centrul mesajului creștin. Sub inspirație evanghelică a fost afirmată unitatea speciei umane, egalitatea de inspirație divină a oamenilor⁷. Toate valorile și normele fundamentale, demnitatea și libertatea inalienabile

¹ Alexandru Bolintineanu, Adrian Năstase, *Drept internațional contemporan*, Institutul de Studii Internaționale, Regia Autonomă „Monitorul Oficial”, București, 1995, p. 90.

² „Omul este măsura tuturor lucrurilor”, maximă a lui Protagoras, care reflecta o concepție antropocentristă și sugera, într-o oarecare măsură, chiar ideea de drepturi ale omului; vezi și A. Bolintineanu, A. Năstase, *op. cit.*, p. 90.

³ Aristotel vedea omul, prin natura sa, ca „zoon politikon”, iar statul ca o reuniune de oameni liberi și egali.

⁴ La Platon, persoana umană este concepută nu ca individ, ci ca membru al societății. Justiția în cetate se bazează pe egalitatea libertăților, adică pe drept, iar virtutea, ce trebuie determinată prin legi, înseamnă respectarea binelui altuia.

⁵ Filosofii stoici au dat expresie doctrinei „drepturilor naturale”, acele drepturi inerente naturii umane.

⁶ Marcu, Cap. 12, verset 31 din Biblie.

⁷ Vezi și Jean-Francois Renucci, *Droit européen des droits de l'homme*, Librairie générale de droit et de jurisprudence, 2e édition, Paris, 2001, p. 6.

omului se regăsesc în preceptele de bază ale Creștinismului: „Credința, nădejdea, dragostea. Dar mai mare dintre acestea este dragostea.”¹ Toți oamenii astfel sunt egali în fața lui Dumnezeu.

Un reper important l-a constituit edictarea în Anglia, în 1215, a documentului „Magna Carta Libertatum”, care schițează o serie de elemente ale unei protecții juridice a persoanei umane.

Renașterea și Reforma au marcat noi trepte pe calea afirmării dreptului natural ca un „summum” de idei politice, morale, filosofice și de drept. În Anglia, Parlamentul adoptă în 1679 actul „Habeas-corpus”, care garantează inviolabilitatea persoanei, iar în 1689, actul „Bill of Rights”, care recunoaște dreptul la alegeri libere, libertatea cuvântului, eliberarea sub cauțiune sau dreptul de a fi judecat de un tribunal cu juri. Au urmat enciclopediștii, care au determinat condițiile spirituale ale revoluției și democrației ce au marcat a doua jumătate a secolului al XVIII-lea.

Doctrina „Contractului social” elaborată de Jean-Jacques Rousseau reflectă voința liberă a indivizilor de a ieși din starea lor naturală, pentru a regăsi în stat securitatea juridică, stabilitatea și o viață prosperă. Rousseau imaginează societatea fondată pe un contract încheiat între membrii săi în interiorul societății, care reunește voința generală, orice om rămâne liber și egal și dobândește în plus beneficiile solidarității².

Ultima parte a secolului al XVIII-lea a fost marcată de două evenimente care au avut o influență determinantă asupra evoluției ulterioare a drepturilor omului. Este vorba despre rebeliunea coloniilor engleze din America de Nord împotriva Marii Britanii din 1776 și Revoluția Franceză din 1789³.

Declarația de independență americană adoptată la 4 iulie 1776 la Philadelphia proclamă principiul egalității între indivizi, dreptul la viață și libertate, ca drepturi inalienabile și cerința instituirii guvernelor cu consimțământul celor guvernați. Anterior, în iunie 1776, „The Bill of Rights”, adoptată în Virginia, proclama faptul că „toți oamenii sunt de la natură și liberi și independenți și dispun de câteva drepturi inerente”, de care nimeni nu poate fi lipsit.

Ulterior, Amendamentul IV (1791), la Constituția Statelor Unite ale Americii prevedea: „Dreptul poporului de a-i fi asigurată apărarea personală, a locuințelor, documentelor și bunurilor împotriva unor percheziții și confiscări nejustificate nu poate fi violat și nu vor fi emise mandate decât pe bază de motive probabile...”. Aceasta, în timp ce Amendamentul I înscrisa libertatea religiei, a cuvântului, a presei, dreptul la întrunire pașnică etc.⁴.

La rândul său, Declarația Revoluției franceze privind drepturile omului și cetățeanului, din august 1789, consacră ca prim principiu egalitatea în fața legii a tuturor persoanelor. Acest principiu stă la baza tuturor celorlalte drepturi și libertăți ca o condiție generală a existenței lor. Dintre acestea reținem dreptul la proprietate, la securitate, la rezistență față de opresiune, libertatea de gândire, de expresie și de manifestare.

¹ Sfântul apostol Pavel, Epistola I către Corinteni, Capitolul 13, Verset 13 din Biblie.

² Raluca Miga-Beșteliu, Catrinel Brumar, *Protecția internațională a Drepturilor Omului*, Universul Juridic, ediția a V-a, București, 2010, p. 8-9.

³ Raluca Miga-Beșteliu, *Drept internațional – introducere în dreptul internațional public*, Editura All Educațional, București, 1997, p. 170.

⁴ A. Bolintineanu, A. Năstase, *op. cit.*, p. 92.

Urmare acestor evoluții, individului i se recunosc drepturi inerente persoanei sale, independent de condiția sa socială, drepturi inalienabile și sacre, opozabile în orice împrejurare societății și puterii. În același timp, este consacrată primordialitatea legii. Orice conflict în impunerea drepturilor trebuie soluționat printr-o aplicare independentă și imparțială a legii, conform unor proceduri prestabilite. Impactul acestor evoluții istorice s-a reflectat în conținutul Constituțiilor adoptate, începând cu sfârșitul secolului al XVIII-lea și prima parte a secolului al XIX-lea. Astfel, după Constituțiile americană și franceză, au fost adoptate Constituții care au proclamat drepturile și libertățile fundamentale ale cetățeanului în Olanda (1798), Suedia (1809), Spania (1812), Belgia (1831), Sardinia (1848) etc.

Din perspectiva celor de mai sus, se înțelege că problematica protecției drepturilor și libertăților fundamentale ale individului nu avea cum să depășească, la acel stadiu al dezvoltării dreptului și relațiilor internaționale, cadrul intern al fiecărui stat. Abia în secolul al XIX-lea au apărut unele încercări de **internaționalizare a unor categorii de drepturi**, dar acestea în special datorită interesului marilor puteri față de drepturile propriilor cetățeni aflați în străinătate. În epoca menționată, **statutul străinilor** era guvernat de un corp de reguli cutumiare, cunoscute sub numele de „standard minim”, aplicabil persoanelor și averilor străinilor¹. Aceste reguli aveau însă un conținut destul de imprecis.

Un domeniu în care secolul al XIX-lea a marcat un progres în codificarea internațională a normelor de protecție a drepturilor omului l-a constituit **dreptul umanitar și protecția victimelor războaielor**. Pot fi menționate Convenția de la Geneva din 1864 privind respectarea imunității spitalelor și îngrijirea soldaților răniți și bolnavi, Convenția de la Haga din 1898 asupra legilor și obiceiurilor războiului pe uscat și cea din 1907 privind războiul maritim, precum și Convenția de la Geneva din 1929 referitoare la soarta răniților și soldaților din armatele în campanie și tratamentul prizonierilor de război. În sfârșit, Pactul Societății Națiunilor consacră în 1919 (art. 25) recunoașterea internațională a Crucii Roșii.

Eliminarea sclaviei și a comerțului cu sclavi a constituit un alt domeniu al dezvoltării dreptului internațional al drepturilor omului, în concordanță cu progresul societății în direcția recunoașterii depline a valorii umane. Primele convenții bilaterale și multilaterale în acest domeniu au apărut în secolul al XIX-lea. Pot fi menționate Actul general al Conferinței de la Berlin din 1885, care prevedea suprimarea sclaviei și mai ales a comerțului cu sclavi în zona fluviilor Congo și Niger; Actul General al Conferinței antisclavagiste de la Bruxelles (1889-1890), care prevedea suprimarea comerțului cu sclavi în toată Africa și în zona maritimă a Oceanului Indian; Convenția de la Geneva (1925), încheiată în cadrul Societății Națiunilor, care extinde suprimarea sclaviei în toate regiunile lumii.

Protecția minorităților naționale a intrat în domeniul de interes al dreptului internațional al drepturilor omului după Primul Război Mondial, în timpul Conferinței de pace de la Paris. Tratatul special, denumit „pentru minorități”, au pus bazele unui sistem pentru protecția drepturilor persoanelor aparținând minorităților naționale, religioase și lingvistice în cadrul Societății Națiunilor. Tratatul a fost semnat de Puterile Aliate, pe de o parte, și de Bulgaria, Polonia, Cehoslovacia, Iugoslavia, România și Grecia, pe de altă parte. Reglementările teritoriale realizate în urma Conferinței de Pace, care determinaseră

¹ Bianca Selejan-Gutan, *Protecția europeană a drepturilor omului*, Editura C.H. Beck, București, 2011, p. 3.

mutații importante și respectiv apariția unor grupuri naționale minoritare în diferite state din Europa impuneau necesitatea asumării unor obligații menite să protejeze minoritățile împotriva discriminărilor. Adoptarea însă a unei formule de protecție selectivă, în pofida faptului că starea de neomogenitate a populației era înregistrată în aproape toate statele prezente la Conferință, precum și faptul că sistemul de protecție a minorităților nu era unul imperativ pentru toate statele, au constituit cauzele ineficienței și, în final, a eșecului acestui sistem.

De altfel, înțelegând că standardele duble în materia minorităților pot genera riscuri politice importante, tratatele de pace de după cel de-al Doilea Război Mondial n-au mai restabilit sistemul conceput de Societatea Națiunilor¹.

Nu în ultimul rând un domeniu important, cel al **drepturilor sociale și la muncă**, și-a găsit o prima reglementare internațională odată cu încheierea Primului Război Mondial. Prin Tratatul de la Versailles a fost creată Organizația Internațională a Muncii (OIM). Constituția OIM, tratatul constitutiv al organizației, a fost aproape în întregime consacrată structurii și procedurilor unei organizații al cărei scop era reglementarea la scară universală a relațiilor dintre muncitori și patroni. Mai erau înscrise o serie de prevederi care reglementau recrutarea forței de muncă, protecția muncitorilor împotriva accidentelor de muncă, a bolilor profesionale, apărarea intereselor muncitorilor ocupați în străinătate etc. Pentru ameliorarea condițiilor de viață și de muncă, precum și pentru eliminarea nedreptăților, mizeriei și lipsurilor, OIM a statuat ca principiu: „toate ființele umane, indiferent de rasă, de credință și de sex au dreptul să urmărească progresul material și dezvoltarea lor spirituală în libertate și demnitate, în securitate economică și cu șanse egale”².

Protecția drepturilor omului a fost însă abordată efectiv ca imperativ al comunității internaționale abia după cel de-al Doilea Război Mondial, sub impulsul șocului suferit de societatea internațională ca urmare a crimelor împotriva umanității, Holocaustului și atrocităților comise în război. Acest lucru s-a concretizat într-un impresionant sistem de reglementări cu caracter universal sau regional.

Calea spre constituirea unui sistem eficace de protecție internațională a drepturilor omului și stabilirea obligației unei cooperări internaționale în acest domeniu a fost deschisă de Carta ONU și Declarația Universală a Drepturilor Omului. Ultimul document, adoptat de Adunarea Generală a Națiunilor Unite la 10 decembrie 1948, proclamă în art. 1: „Toate ființele umane se nasc libere și egale în demnitate și în drepturi. Ele sunt înzestrate cu rațiune și conștiință și trebuie să se comporte unele față de celelalte în spiritul fraternității”³.

Din parcursul istoric de mai sus, se pot desprinde **trei niveluri de analiză a noțiunii de „drepturi ale omului”**⁴.

Un prim nivel se referă la **dimensiunea etică**, altfel spus filosofia și morala drepturilor omului, ca sursă materială a formulării juridice a acestor drepturi.

¹ Nguyen Quoc Dinh, Patrick Daillier, Alain Pellet, *Droit international public*, 3e édition, Librairie générale de droit et de jurisprudence, Paris, 1987, p. 603.

² A. Bolintineanu, A. Năstase, *op. cit.*, p. 94-95.

³ Principalele instrumente internaționale privind drepturile omului la care România este parte, volumul I – Instrumente Universale, Institutul Român pentru Drepturilor Omului, București, 1999, p. 8.

⁴ Vezi și Frédéric Sudre, *Droit européen et international des droits de l'homme*, Presses Universitaires de France, 7e édition, Paris, 2005, p. 11-12.

În al doilea rând, este vorba despre **ideologia politică a drepturilor omului**, astfel cum este ea pusă în practică atât la nivel național, cât și în relațiile internaționale de state și guverne, partide politice, syndicate, organizații neguvernamentale și organizații internaționale. „Diplomația drepturilor omului”, inclusiv ca mijloc de acțiune politică, reprezintă forma cea mai concretă de exprimare a acestei dimensiuni.

În ultimul rând, analiza privește **dimensiunea dreptului pozitiv al drepturilor omului**, cu toate mecanismele instituționale de garantare pe care le implică aceasta. Ansamblul normelor și mecanismelor de protecție a drepturilor omului, formă vizibilă de manifestare a acestui concept, își are fundamentul în straturile inferioare, respectiv baza filosofică, dimensiunea politico-ideologică, dezbaterile diplomatice.

În acest fel, vom înțelege de ce „Drepturile omului”, atât ca disciplină științifică și capitol distinct în știința de ansamblu a Dreptului Internațional Public, cât și ca Drept substanțial în planul relațiilor internaționale, este un produs târziu al evoluției și progresului societății umane, care a dobândit caracter imperativ abia în secolul al XX-lea, așa cum spuneam în special după cel de-al Doilea Război Mondial. Mutația de la atitudinea de putere absolută manifestată de Suveran, concretizată prin dreptul „de viață și de moarte” asupra supușilor, la imperativul cooperării internaționale pentru garantarea respectării în planul intern al statelor a unor standarde minime de protecție a drepturilor omului a fost uriașă și a necesitate timp îndelungat. Era și firesc, de altfel, în condițiile în care „protecția internațională a individului antrena o atingere gravă a suveranității statului”¹.

Astfel încât, **evoluțiile menționate au devenit eficace abia atunci când prerogativele statului care țineau de competența sa personală și competența sa teritorială (respectiv puterea exclusivă de a acționa în raporturile cu indivizii care trăiesc pe teritoriul său, fie ei cetățeni sau străini) s-au înclinat în fața recunoașterii internaționale a existenței unor drepturi și libertăți individuale fundamentale, care nu mai pot constitui obiectul competenței suverane naționale exclusive.**

Conceptul „Drepturile omului” a fost definit diferit de-a lungul timpului în doctrină, în funcție de fundamentele filosofic și moral, respectiv politic-ideologic, care au constituit sursa de inspirația a fiecărui autor. De exemplu, doctrina de inspirația naturalistă a făcut referire la „drepturile naturale ale ființei umane, înzestrată cu rațiune și conștiință, drepturi inalienabile și imprescriptibile”².

Din punctul nostru de vedere, pentru definirea noțiunii sunt importante atât sursele sau izvoarele dreptului sau libertății fundamentale a individului, cât și corespondența între conținutul substanțial al dreptului și respectiv necesitatea satisfacerii unei nevoi sociale fundamentale a persoanei.

Astfel încât, din această perspectivă, putem defini „Drepturile omului” ca un **ansamblu de prerogative codificate sau consacrate în dreptul național și garantate de tratatele internaționale fiecărui individ în raporturile sale cu celelalte persoane fizice sau juridice, care exprimă valori sociale fundamentale și care au drept finalitate satisfacerea unor nevoi și aspirații umane esențiale și legitime**³.

¹ Nguyen Quoc Dinh ș.a., *op. cit.*, p. 587.

² Mădălina Tomescu, Protecția Juridică a Drepturilor Omului, Editura Pro Universitaria, București, 2009, p. 13; vezi și Raluca Miga-Beșteliu, Catrinel Brumar, *op. cit.*, p. 8.

³ Vezi și Adrian Năstase, *Drepturile Omului, religie a sfârșitului de secol*, R.A. Monitorul Oficial, București, 1992, p. 18.

CAPITOLUL II

PRINCIPII DE BAZĂ ȘI TRĂSĂTURI CARACTERISTICE ALE PROTECȚIEI INTERNAȚIONALE A DREPTURILOR OMULUI

În prezent, urmare evoluțiilor normative naționale și internaționale, dar și a practicii din ultimele decenii a statelor și organizațiilor internaționale relevante, s-a desprins tot mai mult un set de principii de bază și respectiv o serie de trăsături caracteristice ale protecției internaționale a drepturilor omului, tot mai larg acceptate la nivel mondial.

§1. PRINCIPII DE BAZĂ

1.1. Limitarea autorității jurisdicției naționale exclusive

Principiul fundamental de drept internațional conform căruia statele nu au dreptul să interfereze cu domeniul rezervat al afacerilor interne ale altor state este consecința egalității și suveranității statelor și este exprimat în conținutul art. 2 par. 7 al Cartei ONU¹. Acest principiu a fost totuși supus tot mai mult, în ultimele două decenii în special, unui proces de reinterpretare în raport cu domeniul specific al „drepturilor omului”, în sensul în care statele nu se mai pot opune preocupărilor internaționale și luării unei poziții sau adoptării unei decizii care să se refere la o anumită situație națională a drepturilor omului².

În acest context, este evident ca atunci când un stat acceptă dreptul individual de petiționare în baza unei proceduri internaționale, nu va putea ulterior să pretindă că exercițiul unui astfel de drept constituie o interferență în afacerile interne ale statului. Astfel, autoritatea jurisdicției naționale în domeniul specific al „drepturilor omului” cunoaște o limitare care înlătură caracterul exclusiv de care beneficiase anterior, în beneficiul unui drept de „ingerință” internațională devenit legitim.

1.2. Epuizarea căilor de recurs intern

Această regulă decurge din principiul enunțat anterior. El reprezintă o metodă care permite statelor să-și rezolve propriile probleme interne în concordanță cu procedurile constituționale naționale, înaintea acceptării invocării mecanismelor internaționale. Acest principiu este larg acceptat în relațiile internaționale, în domeniul specific al protecției drepturilor omului. Totuși, atunci când astfel de remedii interne sunt inexistente sau se prelungesc nerezonabil sau nejustificat ori nu este de așteptat să producă efecte utile,

¹ „Nicio dispoziție din prezenta Cartă nu va autoriza Națiunile Unite să intervină în chestiuni care aparțin esențial competenței interne a unui stat și nici nu va obliga pe membrii săi să supună asemenea chestiuni spre rezolvare pe baza prevederilor prezentei Carte”, în *Carta Națiunilor Unite și Statutul Curții Internaționale de Justiție*, versiunea română, publicată sub îngrijirea Centrului de informare ONU pentru România și tipărită la Editura Apimondia, București.

² Malcom Shaw, *Cambridge University Press*, Sixth edition, Third printing, 2010, p. 272-273.

recurgerea la mecanismele internaționale de protecție se poate realiza printr-o procedură accelerată. Jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului a consacrat, de exemplu, soluția admisibilității unor plângeri fundamentate procedural pe ineficacitatea căilor de recurs intern.

Totodată, jurisprudența internațională în materie și autorii din doctrină subliniază că existența unor astfel de remedii interne trebuie să fie o certitudine nu doar în teorie, ci și în practică¹.

O dispoziție specifică privind necesitatea epuizării căilor de recurs intern este în general înscrisă explicit în instrumentele internaționale și regionale de protecție a drepturilor omului².

Acest principiu a generat o practică bogată atât la nivelul Comitetului Drepturilor Omului, în baza procedurii stabilite de Protocolul facultativ la Pactul internațional privind drepturile civile și politice³, precum și în sistemul Convenției Europene a Drepturilor Omului⁴ (atât în cazul plângerilor individuale cât și a celor interstatale) sau cel al Convenției interamericane privind drepturile omului⁵.

1.3. Caracterul prioritar al drepturilor

Există o serie de drepturi fundamentale de la care nu se poate deroga prin diferitele instrumente internaționale privind drepturile omului, nici chiar în timp de război sau în cazul altor pericole publice care ar amenința viața națiunii⁶.

În cazul Convenției Europene a Drepturilor Omului⁷, care consacră în art. 15 o clauză derogatorie generală pentru statele părți de la angajamentele asumate prin Convenție, drepturile pentru care nu se acceptă derogare sunt dreptul la viață (cu excepția cazurilor rezultate din acte legitime din război), interdicția torturii sau sclaviei și neretroactivitatea în materie penală⁸. Acestea constituie așa-numitul „nucleu dur” al Convenției, format din „drepturi intangibile”, care constituie un „jus cogens” al drepturilor omului⁹.

În cazul Convenției interamericane (art. 27), drepturile consacrate ca fiind nederogabile sunt următoarele: dreptul la personalitate juridică, viața și tratamentul uman, interdicția sclaviei, neretroactivitatea legii, libertatea de conștiință și a religiei, drepturile familiei, dreptul la nume, drepturile copilului, cetățenia și participarea la guvernare¹⁰.

¹ Vezi cazul „Johnson contra Irlanda” la Curtea Europeană a Drepturilor Omului, Seria A, nr. 112 (1986); vezi și Malcom Shaw, *op. cit.*, p. 273.

² De exemplu, art. 41 par. c) al Pactului internațional privind drepturile civile și politice; art. 35 par. 1 al Convenției Europene a Drepturilor Omului etc.

³ Vezi cazul „Weinberger”, „Reports of the Human Rights Committee”, A/36/40, p. 114 și A/44/40, p. 142.

⁴ D.J. Harris, M. O'Boyle & C. Warbrick, *Law of the European Convention on Human Rights*, Oxford University Press, New York, 2009, second edition, p. 764-776.

⁵ Malcom Shaw, *op. cit.*, p. 274.

⁶ D.J. Harris, ș.a., *op. cit.*, p. 638-639.

⁷ Paul Tavernier, „Article 15” în L.E. Pettiti, E. Decaux, P-H. Imbert, *La Convention Européenne des Droits de L'Homme*, Ed. Economica, Paris, 1999, p. 489-502.

⁸ Articolele 2, 3, 4 par. 1 și 7 ale Convenției Europene a Drepturilor Omului.

⁹ Paul Tavernier, *op. cit.*, p. 498; vezi și F. Sudre, *op. cit.*, p. 223-228.

¹⁰ Articolele 3, 4, 5, 6, 9, 12, 17, 18, 19, 20 și 23 ale Convenției interamericane privind drepturile omului.

Similar, în baza art. 4 al Pactului internațional privind drepturile civile și politice, libertatea gândirii, cea de conștiință și a religiei, interdicția torturii, a sclaviei, neretro-activitatea legislației penale sunt drepturi fundamentale nederogabile¹.

Aceste drepturi nederogabile sunt privite ca deținătoare ale unui loc special în ierarhia de ansamblu a drepturilor omului. În plus, multe alte drepturi ale omului ocrotite de instrumente internaționale prevăd unele clauze de limitare, care acționează în condiții strict determinate de lege, într-o măsură proporțională cu cauzele de ordine publică ori de securitate națională care au determinat limitările sau ingerințele autorităților în exercițiul dreptului vizat și, în orice caz, cu caracter temporar².

1.4. Efectivitatea normei convenționale de protecție a drepturilor omului

Preocuparea de a conferi un caracter cu adevărat concret sistemului de protecție și drepturilor garantate stă la baza atât a soluțiilor de text adoptate în cazul marilor instrumente internaționale în materie, cât mai ales a soluțiilor de jurisprudență conturate de curțile de justiție internaționale specializate.

În plan european, de exemplu, Curtea Europeană a Drepturilor Omului a pus accentul pe **caracterul efectiv** al drepturilor promovate și, într-o decizie adoptată în 9 octombrie 1979 în cauza „Airey contra Irlanda”, afirmă că, deși Convenția Europeană a Drepturilor Omului „enunță în principal drepturi civile și politice, multe dintre acestea au prelungiri de ordin economic și social”, deoarece „niciun perete etanș” nu separă sfera drepturilor economice și sociale de domeniul Convenției³. Este vorba, în consecință, de a „proteja niște drepturi reale și concrete, iar nu teoretice și iluzorii”⁴. Judecătorul european înțelege astfel să pună la dispoziție individului condițiile materiale necesare exercițiului efectiv al drepturilor sale. În speța citată, era vorba de dreptul de acces la instanțele de judecată, ceea ce impunea o serie de „măsuri pozitive” din partea statului, „care nu se poate să rămână pasiv”⁵.

Această exigență de concretețe, prezentă și în cazuistica Comitetului Drepturilor Omului din sistemul ONU, îl determină pe judecătorul european să adopte o interpretare „dinamică” a Convenției Europene, pentru a conferi un maximum de efect util dispozițiilor normative ale Convenției. Căci, așa cum precizează Curtea Europeană, care se raportează la Convenția Europeană ca la un „instrument viu”, ea interpretează dispozițiile acestui instrument „în lumina condițiilor de viață de astăzi”⁶.

1.5. Caracterul de drept cutumiar al drepturilor omului

Suplimentar dispozițiilor multor tratate internaționale universale sau cu caracter regional privind drepturile omului, anumite drepturi pot fi astăzi privite ca intrând într-o categorie de drept cutumiar internațional, în lumina practicii statelor. Pot fi menționate interdicția torturii, a genocidului sau sclaviei, principiul nediscriminării⁷. Drepturile omului garantate de tratate devin tot mai mult obligații *ergo omnes*, nu doar pentru statele părți.

¹ Articolele 6, 7, 8 para. 1 și 2, 11, 15, 16 și 18 ale Pactului.

² Vezi art. 8-11 ale Convenției Europene a Drepturilor Omului.

³ Vezi F. Sudre, *op. cit.*, p. 236.

⁴ Par. 26 al hotărârii Curții Europene a Drepturilor Omului în cauza „Airey contra Irlanda”.

⁵ Par. 25 al hotărârii citate.

⁶ Par. 26 al hotărârii citate; vezi și L.E. Pettiti ș.a., *op. cit.*, p. 46.

⁷ Malcom Shaw, *op. cit.*, p. 275-276.

Anumite domenii ale dreptului internațional al drepturilor omului au cunoscut o evoluție rapidă. Mai întâi, de exemplu, extrateritorialitatea crescândă a drepturilor omului este evidentă în cazul jurisprudenței fundamentate pe Convenția Europeană a Drepturilor Omului, abordării Comitetului Drepturilor Omului în sistemul Pactului internațional privind drepturile civile și politice și cazuisticii Curții Internaționale de Justiție¹.

Apoi, responsabilitatea statelor de a preveni abuzurile contra drepturilor omului a început să fie serios luată în considerare și respectată în practică de state, în special în ceea ce privește genocidul sau tortura, în timp ce, pe un plan mai general, obligațiile statelor și chiar a organizațiilor internaționale de a adopta măsuri pozitive de protecție a drepturilor omului devine o parte esențială a agendei internaționale.

În sfârșit, o altă consecință se raportează la interesul tot mai substanțial reflectat în activitatea instituțiilor naționale care tratează problematica drepturilor omului.

§2. TRĂSĂTURI CARACTERISTICE

2.1. Universalitatea drepturilor omului

Caracterul universal al drepturilor omului este astăzi un lucru în general acceptat, chiar dacă mai există încă unele voci contestatare. Acest caracter decurge din însăși natura acestor drepturi.

Declarația drepturilor omului și cetățeanului din 1789, care proclama în mod solemn drepturile naturale, inalienabile și sacre ale omului, consacră în același timp caracterul lor universal, făcând distincția între „om” și „cetățean”.

Declarația universală a drepturilor omului din 1948, adoptată de Adunarea Generală a Națiunilor Unite, a reflectat aceeași preocupare pentru universalitate: „Considerând că recunoașterea demnității inerente tuturor membrilor familiei umane și a drepturilor lor egale și inalienabile constituie fundamentul libertății, dreptății și păcii în lume...”².

Proclamarea internațională a drepturilor omului care are, așa cum arătam anterior, un caracter mai recent, provine în primul rând din izvoare scrise, respectiv câteva sute de texte juridice adoptate la nivel național și internațional după cel de-al Doilea Război Mondial.

Recunoașterea drepturilor omului dobândește un caracter global, care traduce tendința spre un consens al societății internaționale.

Instrumentele cu vocația universală își găsesc originea în activitatea ONU și a instituțiilor specializate și pot avea domeniu de aplicare general sau specific, după cum se adresează omului considerat ca atare sau unei categorii speciale de indivizi.

Declarația universală a drepturilor omului, declarație de principii în formă solemnă și, deci, document politic și nu tratat internațional, era destinată încă de la origine să fie completată de alte texte. Acestea au fost, după o dificilă procedură de negociere și redactare, cele două Pacte internaționale privind drepturile civile și politice, respectiv economice, sociale și culturale, adoptate de Adunarea Generală a Națiunilor Unite la 16 decembrie 1966. În timp ce Declarația universală se străduia să concilieze concepțiile liberală și marxistă³, Pactele traduc în termeni juridici opoziția marxistă între libertățile

¹ Vezi cazul „Genocide Convention (Bosnia vs. Serbia)”, ICJ Reports, 2007, par. 183.

² Principalele instrumente internaționale privind drepturile omului la care România este parte, *op. cit.*, p. 7.

³ F. Sudre, *op. cit.*, p. 129.

formale și libertățile reale, „uitând că dacă nazismul le-a ignorat pe cele dintâi, stalinismul le-a suprimat pe toate”¹.

Declarația universală a drepturilor omului este în întregime axată pe persoana individuală. Drepturile omului sunt în primul rând drepturile individului, iar Declarația se adresează indivizilor și nu statelor².

Pactele consacră un fenomen de colectivizarea a drepturilor omului. Ele se adresează statelor și nu indivizilor³, iar dimensiunea socială este prima luată în considerare. Omul nu își poate vedea drepturile realizate decât în interiorul unei societăți eliberate de orice constrângere externă (ex. colonizarea) sau internă (ex. dictatura). Interesul individului se confundă deci cu cel al societății în care trăiește. De aceea, cele două Pacte enunță, într-un art. 1 comun, faptul că dreptul popoarelor este condiția prealabilă pentru recunoașterea celorlalte drepturi ale omului, iar exercitarea individuală a drepturilor presupune mai întâi asigurarea exercitării colective a acestora.

Astfel concepute, **Pactele neglijează faptul că exercitarea drepturilor omului nu este posibilă decât într-o „societate democratică” și că emanciparea popoarelor poate conduce la constituirea de societăți „libere”, dar asupritoare pentru om.** Iată de ce dezvoltările ulterioare, atât normative, la nivel universal, regional sau național, cât și cele legate de practica statelor sau unor instanțe judiciare, au fost importante pentru a aduce corecțiile necesare caracterului universal al drepturilor omului, în general necontestat pe fond, dar concretizat formal în funcție de viziunile politico-ideologice existente la începutul Războiului rece. În acest sens, chestiunea protecției reale și a apărării organizate a drepturilor omului s-a tradus în crearea unor instanțe politice sau jurisdicționale specializate, inclusiv înființarea unei Curți Penale Internaționale pentru încălcările cele mai grave aduse drepturilor omului⁴.

Pentru unii autori din doctrină sau unele state, universalitatea drepturilor omului nu este o trăsătură acceptată. Ea constituie chiar obiectul, uneori, al unor contestații de fond, justificate de modelul cultural diferit adoptat, cel mai adesea însă de interese politice extrem de pragmatice care ascund, nu o dată, încălcări în plan național ale drepturilor omului, astfel cum au fost ele codificate în sistemul occidental.

Maniera de condamnare a violării drepturilor omului de către state diferă uneori de o manieră surprinzătoare, în funcție de considerații pragmatice sau chiar cinice, de ordin economic. Jocul de putere în relațiile internaționale între statele occidentale și Rusia sau China constituie un exemplu elocvent în acest sens⁵.

Cert este însă că, în opinia autorului, atât instrumentele cu caracter global adoptate în sistemul ONU și respectiv aplicarea lor în practică, cât și cumulum sistemelor regionale (european, interamerican, african) de protecție a drepturilor omului conferă acestei protecții a drepturilor și libertăților fundamentale un caracter universal dificil de contestat într-un mod legitim sau credibil.

¹ Mario Bettati, citat de F. Sudre în *op. cit.*, p. 129.

² „Orice ființă umană are dreptul...”, art. 3, 8 etc., Declarația universală a drepturilor omului, în *Instrumente internaționale privind drepturile omului la care România este parte*, *op. cit.*, p. 8-9.

³ „Statele se angajează că...”, art. 2 par.2, art. 3 etc., *Pactul internațional privind drepturile civile și politice*, în *Instrumente internaționale etc.*, *op. cit.*, p. 15.

⁴ Henri Oberdorff, *Droits de l'homme et libertés fondamentales*, Librairie générale de droit et de jurisprudence, 2e édition, Paris, 2010, p. 49.

⁵ *Ibidem*.

2.2. Caracterul obiectiv al drepturilor omului

Drepturile omului au, de o manieră generală, un caracter obiectiv, iar protecția internațională a drepturilor omului consacră această realitate¹. Aceasta înseamnă că **aceste drepturi sunt atașate ca principiu esențialmente calității de persoană umană și nu sunt atribuite indivizilor printr-un statut juridic particular, care ar putea fi revocat**².

Preambulul Cartei Națiunilor Unite, precum și art. 1 al Declarației Universale a Drepturilor Omului redau în mod formal această idee. Acest caracter obiectiv al drepturilor omului, care este valabil mai ales în cazul drepturilor „clasice”, calificate drept „fundamentale” în Preambulul Cartei Națiunilor Unite, implică faptul că exercițiul drepturilor omului de către individ nu este, în principiu, condiționat de atitudinea statelor cu privire la instrumentele convenționale care proclamă aceste drepturi și conduce, în același timp, la repunerea în discuție a „principiului general al reciprocității”³.

Acest principiu a fost afirmat în dreptul european. Fosta Comisie Europeană a Drepturilor Omului a recunoscut în mod expres caracterul obiectiv al Convenției Europene a Drepturilor Omului în decizia sa din 11 ianuarie 1961 în cauza „Austria contra Italia”⁴. Cităm principalele pasaje relevante din decizie:

„Luând în considerare că (...) prin încheierea Convenției, **statele contractante nu au avut intenția de a-și acorda drepturi și obligații reciproce utile pentru urmărirea intereselor naționale ale fiecăruia, ci să realizeze obiectivele și idealurile Consiliului European, așa cum sunt ele enunțate în Statut și să instaureze o ordine publică comunitară democrațiilor libere ale Europei**, cu scopul salvagădării patrimoniului lor comun de tradiții politice, de idealuri, de libertate și de preeminență a dreptului,

Luând în considerare că (...) **obligațiile la care subscriu statele contractante în cadrul Convenției au un caracter eminentemente obiectiv**, dat fiind că vizează apărarea drepturilor fundamentale ale persoanelor particulare împotriva abuzurilor statelor contractante mai degrabă decât crearea unor drepturi subiective și reciproce pentru aceste state,

Întrucât caracterul obiectiv al angajamentelor menționate transpare, de asemenea, în mecanismul instituit de către Convenție pentru a asigura respectarea lor(...); întrucât un stat contractant, atunci când sesizează Comisia în temeiul art. 24, nu trebuie deci considerat ca acționând în scopul de a impune respectarea propriilor drepturi, ci mai degrabă ca aducând în fața Comisiei **o chestiune ce privește ordinea publică a Europei...**”

Curtea Europeană a reiterat cu putere că, contrar tratatelor internaționale clasice, Convenția Europeană a Drepturilor Omului creează obligații obiective care beneficiază de o „garanție colectivă, care depășește cadrul simplei reciprocități dintre statele contractante”⁵.

Convenția reprezintă mai mult decât un simplu schimb de angajamente interstatale. Ea asigură, în numele unor valori comune și superioare statelor, apărarea intereselor indivizilor aflați sub autoritatea națională și creează „obligații obiective”, pe care statele trebuie să le respecte nu ca o contrapartidă la drepturile consimțite de către celelalte state implicate, ci în virtutea angajamentelor luate față de indivizi.

¹ Jean-Francois Renucci, *op. cit.*, p. 28.

² F. Sudre, *op. cit.*, p. 40.

³ Jean-Francois Renucci, *op. cit.*, p. 29.

⁴ *Annuaire de la CEHD*, vol. 4, p. 139 și urm.

⁵ Hotărârea „Irlanda contra Marea Britanie” din 18 ianuarie 1978, citată de Jean-Francois Renucci, *op. cit.*, p. 28.